

GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY VA INNOVATSION TA'LIM MUHITINI TASHKIL ETISH

Yuldoshova Y. I.,

To'laganov N.U.

Qarshi davlat universiteti. Qarshi. O'zbekiston. e-mail: yuldu0664@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolda innovatsion o'qitish usullarini ta'lim muassasalarida qo'llashning nazariy va uslubiy jihatlari ko'rib chiqilib, geografiya fanini o'qitishda simulyatsion modellashtirish, kadr texnologiyasidan foydalanishning muhim xususiyatlari va imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion o'qitish, simulyatsiya usuli, zamonaviy texnologiyalar, multimedia vositalari, muammolarni o'rganish.

ОРГАНИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОЙ И ИННОВАЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ ГЕОГРАФИИ

Юлдошова Ю.И., Тўлаганов Н.У.

Каршинский государственный университет.

Қарши. Ўзбекистан. e-mail: yuldu0664@gmail.com

Аннотация:

В данной статье рассмотрены теоретико-методические аспекты применения инновационных методов обучения в образовательных учреждениях, раскрыты существенные особенности и возможности применения имитационного моделирования, кадровой технологии в преподавании географии.

Ключевые слова: инновационное обучение, метод моделирования, современные технологии, мультимедийные инструменты, проблемное обучение.

ORGANIZATION OF A MODERN AND INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE TEACHING OF GEOGRAPHY

Yuldoshova Y.I., To'laganov N.U.

Karshi State University,

Karshi, Uzbekistan, e-mail: yuldu0664@gmail.com

Annotation:

This article examines the theoretical and methodological aspects of the application of innovative teaching methods in educational institutions, reveals the important features and possibilities of simulating, using frame technology in the teaching of geography.

Keywords: innovative teaching, simulation method, modern technologies, multimedia tools, problem learning.

Geografiya - bu Yerning inson sayyorasi sifatida yaxlit ko'rinishini ta'minlaydigan yagona o'quv fani deb hisoblash mumkin. U shuningdek umumiy madaniyatni, shu jumladan ekologik madaniyatni shakllantiradi; barcha darajalarda boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zaruriy majmuadir.

Ta'lim sohasini axborotlashtirish natijasida qator atama va tushunchalar vujudga keladi. Ammo maktablarda kompyuterlarni paydo bo'lishi bilan vujudga kelgan tushuncha va atamalar bilan bir tekisda va mazmunda emas. Bu so'z "kompyuterlashtirish" va "Axborotlashtirish" tushunchalari haqida beriladi. Ba'zi hollarda ikkala atamadan u yoki buni shakllanadi. "Kompyuterlashtirish" yoki "Axborotlashtirish" deganda umumta'lim maktablarini, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarini kompyuterlar bilan ta'minlash hamda turli ma'lumotlarni uzatish va olish tushuniladi.

XX asrning 80-yillaridan boshlab har bir maktabda kompyuter xonalari tashkil qilina boshlandi. Kompyuter xonalarida 10 tadan ortiq bo'lgan, ammo ularning sifati ya'ni ko'rsatkichlari past bo'lgan. Ammo olib borilgan tadqiqot ishlarini umumta'lim maktablarini kompyuterlashtirish natijasida ta'lim-tarbiya jarayonida keskin o'zgarishlar sodir bo'lmadi. Mazkur hol quyidagi holatlarda namoyon bo'lgan: a) o'qitishni va mustaqil o'quv faoliyatini texnologiyasini motivatsiyasi o'zgarmadi; b) o'qituvchi faoliyatining motivatsiyasi o'zgarmadi; v) o'quv jarayonini boshqarish texnologiyasi o'zgarmadi; g) bu yerda gap XX asrning 80-yillaridagi ommaviy maktablar haqida ketmoqda. Chuqurlashtirilgan maxsus maktablarda esa ta'lim jarayonida katta o'zgarishlar sodir bo'lgan.

Keyinchalik amaliy pedagogikada kompyuterlarni qo'llash bo'yicha ustivor yo'nalishlar shakllandi. Ular quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- ✓ informatika va hisoblash texnikasi asoslarini o'rganish;
- ✓ ta'lim jarayonida axborot texnologiyalarini qo'llash;
- ✓ axborot texnologiyalari yordamida ta'lim muassasalarini va mintaqaviy ta'lim tizimlarini boshqarish.

Bu esa axborot texnologiyalarni qo'llashni birinchi darajali ishlar qatoriga qo'shimcha imkon beradi. Ushbu sohada olingan samaralar umumta'lim maktablarini kompyuterlashtirishga ketgan harajatlarni qoplashi mumkin.

Ta'lim jarayonini samaradorligini oshirishda yangi ta'lim texnologiyalari katta samaraga ega. Yangi ta'lim texnologiyalari quyidagilarga imkon beradi: a) har bir maktab o'quvchisida o'zining shaxsiy ta'limlanishi rivojlantiriladi; b) o'quv jarayonini tubdan o'zgartirishga va uning tizimli tafakkurlash tomoniga loyihalashga imkon beradi; v) o'quvchilarni bilish faoliyatini samarali tashkil qilishga imkon beradi. Bunday yondashish kompyuterni bilish vositasiga aylantiradi. Maktablarda kompyuterni o'rni qanday bo'lishi degan savol ta'limni kompyuterlashtirish dastlabki bosqichlardayoq qo'yilgan edi. Ammo kompyuterni o'rganishdan undan foydalanishga o'tish juda qiyinchilik bilan amalga oshmoqda. Ko'p hollarda geografiya va boshqa fanlardan ishlab chiqarilgan kompyuter texnologiyalari talabsiz qolib ketadi. Buning asosiy sabablaridan biri odatiy darslarni davomi bo'lib qolishidadir. Elektron darsliklar ko'p hollarda darsliklarni bir nusxasiga (kopiyasiga) aylanib qolmoqda. Shuning uchun ularga talab kamroq bo'lib qolmoqda. Ularni samaradorligi tajribali o'qituvchi samaradorligidan yuqori bo'lmayapti.

Elektron darsliklarni yoki kompyuter texnologiyalaridan foydalanishga talabni kamayib borishining asosiy sabablardan biri o'quvchilarni zamonaviy ta'lim talablari va zamonaviy ta'lim talablari bilan shaxsga yo'naltirilgan yondashish va sinf-dars tizimida faollanishiga yo'naltirilgan bir-biriga mos kelmasligidir. Kompyuterlarni yangi avlodini yaratishi bilan yangi texnologiyalar ishlab chiqariladi, shu bilan birga ta'lim texnologiyalari ham ishlab chiqiladi. Kompyuterda matn, chizma, audio va video ma'lumotlarni birlashtirilishi o'quv ma'lumotlarini sifatini keskin oshirib yuboradi.

Kompyuterlar industriyasini rivojlantirishi pedagogik jarayonlarda inqilobiy o'zgarishlarni keltirib chiqardi. Uning asosida esa o'quvchini individual faoliyatini ta'minlaydigan texnologiyalarga o'tish yotadi. Bunday texnologiyalarga o'tish dasturiy vositalarni yaratish bilan bog'liq yaxlit kompyuterlashtirilgan predmetli kurslarda odatiy dasturiy asosnomalarning ayrim qismlari saqlanib qolinadi, ular esa maktab darsliklarini turli darajada qaytarishadi. Shuning uchun mazkur kurslar quyidagicha yo'naltirilgan bo'lmog'i lozim; a) ixcham (Kompyuter) mavjud bo'lishi, u o'quvchilarni mustaqilligini yuqori darajada ta'minlashi lozim; b) turli sohadagi bilimlarni yuqori darajadagi integratsiyasi mavjud bo'lgan predmetlarni o'rganishda; maktablarda o'quvchilarni qisman yoki to'la kompyuterlar bilan almashtirish; v) sinf-dars tizimiga asoslanmagan eksperimental ta'limiy texnologiyalarni yaratish; g) o'quv jarayonida kompyuterlardan foydalanishni yangi yondashuvlarini ishlab chiqish; d) shaxsga yo'naltirilgan dasturiy asoslarni ishlab chiqish.

Ta'lim muassasalarida kompyuterlardan samarali foydalanish qator tashkiliy-pedagogik ishlarni yechish bilan bog'liq.

O'qituvchilarni kompyuterli maktablarda ishlashga tayyorlash muhim muammo bo'lib hisoblanadi. Kompyuter texnologiyalarini maktablarda dastlabki davrlarda kam talab etilishi oliy ta'limda ushbu soha bo'yicha yetarli bilim berilmaganligidir. Elektron pochta

imkoniyatlaridan foydalanishni dars va darsdan tashqari vaqtlarda jahon kommunikatsion tarmog'idan foydalanish maxsus metodik tayyorgarlikni talab qiladi. Maktablarni zamonaviy axborot texnologiyalari bilan ta'minlash ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Geografiya fani va geografiya ta'limida informatsion texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Geografiya ta'limida informatsion texnologiyalardan foydalanishni quyidagi shart-sharoitlarini ta'kidlab o'tish lozim:

- ✓ geografiya o'qituvchisi informatsion texnologiyalardan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishi shart;
- ✓ maktab o'quvchilari kompyuterlardan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishi shart;
- ✓ maktabda kompyuter sinflari bo'lishi shart.

Geografiya ta'limida informatsion texnologiyalarni qo'llash quyidagi sohalarda olib borilmoqda: elektron darsliklardan foydalanish; elektron xaritalardan foydalanish; internet imkoniyatlaridan foydalanish; video filmlardan foydalanish; masofaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanish.

Hozirgi davrda juda ko'p darsliklarning elektron versiyalari yaratilmoqda. Shu munosabat bilan o'quvchilar berilgan mavzuni elektron darslikdan topib uni o'qituvchi yordamida, yoki mustaqil o'rganishi mumkin. Darsni o'qituvchi boshqarib turishi mumkin. Bunda o'qituvchi matnni o'rganishda izohlar berib boradi. Matndagi chizmalar, rasmlar, xaritalar, jadvallar alohida tushuntiriladi. Darsni oxirida o'qituvchi kompyuter orqali o'quvchilarga savollar berishi mumkin. O'quvchilar esa kompyuter orqali javob berishadi. Ularning bergan javoblari o'qituvchi tomonidan baholanadi.

Geografiya ta'limida xaritalar asosiy o'quv vositasi bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun xaritalar bilan mustaqil ish bajarayotganda elektron xaritalardan foydalanish mumkin. Elektron xaritalar orqali quyidagi ishlarni bajarish mumkin:

- ✓ elektron xaritalar orqali tabiiy va iqtisodiy geografik tavsiyalar tuzish; masalan, iqlim xaritalaridan foydalanib ma'lum bir materik yoki xudud iqlimi tavsifini tuzish, yoki iqtisodiy geografik xaritalardan foydalanib ayrim mamlakatlarga yoki xududlarga iqtisodiy ta'rif berish va h. k.;
- ✓ internet imkoniyatlaridan foydalanib geografiyaning turli sohalari bo'yicha yangi-yangi ma'lumotlar olish mumkin. Masalan, kundalik iqlim haqida, aholi haqida, xo'jalik va geosiyosiy sharoit haqida va h.k.;
- ✓ geografiya ta'limida video filmlar juda katta ahamiyatga. Video filmlardan quyidagi sohalarda bo'yicha foydalanish mumkin: a) boshlang'ich tabiiy geografiya kursida; b) materiklar va okeanlar tabiiy geografiya kursida; v) O'rta Osiyo va O'zbekiston tabiiy geografiyasini o'rganish kursida; g) O'zbekiston ijtimoiy va iqtisodiy geografiyasini o'rganish kursini; d) Jahon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasini o'rganish kursida; e) fakultativ mashg'ulotlarda; j) geografik to'garaklarda va h.k.;

Masofaviy o'qitish geografiya ta'limida endi rivojlanib kelmoqda. Masofaviy o'qitish usulidan malaka oshirish kurslarida keng foydalanish mumkin. Informatsion texnologiyalardan foydalanish geografiya ta'limida katta imkoniyatlarga ega. Geografiya ta'limini axborotlashtirishni to'xtovsiz takomillashtirib bormoq zarur.

Fanning yana bir muhim jihati bir nechta manbalardan olingan ma'lumotlarni qanday qilib birlashtirishga, ma'lum bir xalqaro aloqa tili - geografik xaritadan foydalanishga o'rgatadi.

Geografik ta'lim insoniyat uchun umumiy uy sifatida o'z mamlakati va sayyoramizni o'rganish uchun ishonchli asosdir. Aynan shu ta'lim zamonaviy dunyo va insoniyatning xilma-xilligi va birligi bilan birligini ongli ravishda tushunishni ta'minlaydi.

O'quvchilar o'zlarini o'rab turgan moddiy, ma'naviy va madaniy qadriyatlarni va insonning kosmosda mavjud bo'lishining ma'nosini to'g'ri tushunishlari uchun juda katta geografik bilimlarni to'plashi zarur.

O'quv jarayonini yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etishda maktab o'quvchilari uchun zamonaviy o'quv qo'llanmalariga katta ahamiyat beriladi. Sir emaski, o'qitishning asosiy vositasi hanuzgacha atlas bilan jihozlangan darslikdir. Shu bilan birga, samarali o'qitish o'quv-uslubiy majmuasi deb ataladigan boshqa bir qator o'quv qo'llanmalaridan (dasturlar, ko'rsatmalar, o'quv daftarlari) foydalanishni o'z ichiga oladi. Ammo o'quv materiallaridan tashqari, boshqa o'quv qo'llanmalari ham qo'llaniladi: audiovizual va ekran-tovush, shuningdek turli xil interaktiv o'quv vositalari (multimedia ensiklopediyalari va qo'llanmalari, moslashtirilgan dasturiy va uslubiy majmualar va shunga o'xshash elektron darsliklar, test dasturlari).

Har qanday yangi texnologiyani o'zlashtirish bilan o'qituvchining yangi pedagogik tafakkuri boshlanadi: uslubiy tilning ravshanligi, tuzilishi, metodikada asosli me'yor paydo bo'lishi. Sinfda pedagogik texnologiyalarni qo'llagan holda, yaxshi natijalarga erishib, geografiyani o'qitish jarayoniga yangi nuqtai nazardan qarash mumkinligiga amin bo'la olamiz. Ayni paytda geografiya darslarida turli xil pedagogik yangiliklardan foydalanilmoqda. Shunga qaramay, quyidagilar eng xarakterli innovatsion texnologiyalardir.

Mavzuni o'qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish usuli. AKTni o'quv jarayonining mazmuniga kiritish turli predmet sohalarini informatika bilan birlashtirishni nazarda tutadi, bu esa o'quvchilar ongini axborotlashtirishga va zamonaviy jamiyatdagi axborotlashtirish jarayonlarini (uning professional yo'nalishida) tushunishiga olib keladi. Maktablarni axborotlashtirish jarayonida paydo bo'layotgan tendensiyaning anglash katta ahamiyatga ega: maktab o'quvchilari tomonidan informatika haqidagi asosiy ma'lumotlarni o'zlashtirishdan, umumiy texnologiyalarni o'rganishda kompyuter dasturlaridan foydalanishgacha. Natijada maktab metodik tizimida yangi axborot texnologiyalari paydo bo'ladi va maktab bitiruvchilari kelgusi ish faoliyatida yangi axborot texnologiyalarini

o'zlashtirishga o'rgatiladi. Ushbu yo'nalish o'quv dasturiga kompyuter fanlari va AKTni o'rganishga qaratilgan yangi fanlarni kiritish orqali amalga oshiriladi.

Sinfda AKTdan foydalanish tajribasi shuni ko'rsatdiki:

a) masofaviy ta'limning turli shakllarini o'z ichiga olgan ochiq maktabning axborot muhiti, ayniqsa, loyiha uslubidan foydalangan holda o'quvchilarning fanlarini o'rganishga bo'lgan intilishini sezilarli darajada oshiradi;

b) o'qitishni axborotlashtirish o'quvchi uchun jozibali bo'lib, unda maktabdagi muloqotning psixologik stressi "o'qituvchi-o'quvchi" sub'ektiv munosabatlaridan "o'quvchi-kompyuter-o'qituvchi" eng ob'ektiv munosabatlarga o'tishi, o'quvchilarning ish samaradorligi bilan olib tashlanadi. Ijodiy ishlarning ulushi ortadi, maktab devorlari ichida bir fan bo'yicha qo'shimcha ma'lumot olish imkoniyati va kelajakda maqsadli ravishda maktab, obro'li ishni tanlash amalga oshiriladi;

d) o'qitishni informatizatsiya qilish o'qituvchi uchun jozibali bo'lib, uning ish samaradorligini oshirishga imkon beradi, o'qituvchining umumiy axborot madaniyatini oshiradi.

Innovatsion o'qitish usullaridan foydalangan holda geografiyani o'qitish jarayonida quyidagi pedagogik paradigmalarni amalga oshirish mumkin:

- ta'limning insonparvarlik paradigmasi, bu erda asosiy qiymat ma'lum bir shaxs - uning ichki makoni, individual bilish jarayonining o'ziga xos xususiyati;

- ta'limning texnokratik paradigmasi - tasdiqlangan va sinovdan o'tgan bilimlarga asoslangan ob'ektiv haqiqat mavjudligining, shuningdek atrof-muhit bilan eksperimental o'zaro aloqalarning qiymat tushunchasi;

- ta'limning tarixiy paradigmasi, bu jamiyat mavjudligining o'ziga xos tarixiy shartlarini va ular bilan bog'liq bo'lgan jamiyatning yashash usullari va shakllarini o'rganadi.

Innovatsion o'qitishning mohiyati shundan iboratki, o'quv jarayonida talaba uning sub'ektiga aylanadi, ya'ni uni yonma-yon va tasodifiy natijada rivojlantirish asosiy vazifaga aylanganda, o'z-o'zini o'zgartirish uchun o'rganadi, ham o'qituvchi, ham o'quvchining o'zi. Shu munosabat bilan, pedagogik jarayonda o'quv jarayoni davomida talabalarning mustaqilligi va faolligini maksimal darajada namoyon etishiga, shuningdek, intellektual va shaxsiy rivojlanishda ilgarilashga imkon beradigan bunday psixologik yoki pedagogik sharoitlarni aniqlash zarur bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. J.G. Yo'ldoshev, S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari. T: "O'qituvchi". 2004
2. M.T. Mirakmalov, M.M. Avezov, E.Y. Nazaraliyeva. Tabiiy geografiyadan amaliy mashg'ulotlar. T: "Fan va texnologiya" nashriyoti. 2015

3. Rakhmatov, Dilmurod. "Opportunities and pedagogical importance of using e-information educational resources in education." *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 2.04 (2021): 430-437.
4. Rakhmatov, Dilmurod. "Mobile technologies in the higher education system." *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal* 2021.02 (2021): 182-196.
5. Rakhmatov, Dilmurod, and Abduganiyev Akhror. "Digital technologies in higher education: innovative solutions in targeted learning." *Development issues of innovative economy in the agricultural sector* (2021): 83-86.
6. Колодочка, Т. Н. Фреймовая педагогическая технология в дисциплине «География» / Т. Н. Колодочка // *Школьные технологии*. - 2004. - № 5. - С. 203-208.
7. Фоломейкина, Л. Н. Теория и практика модульного обучения в школьной географии. Современное состояние и пути развития системы образования: монография / Л. Н. Фоломейкина [и др.] ; под общ. ред. С. В. Купrienko. - Одесса, 2012 - С. 58-71.